

Oeksiuk N. Social Support as a Necessary Condition for the Effectiveness of its Social Rehabilitation

The article is defined and characterized the essence of the problem that's causing the appearance of persons in need of social rehabilitation. Disclosed the content of the concepts of «social security», «social rehabilitation» and «social support». Discovered causes and traced the process a person needs social rehabilitation, possible consequences of discontent this need. Selected objects of social rehabilitation: families and individuals who find themselves in difficult circumstances; disabled people of all ages, degrees of disability and of types and members of their families; orphans and children deprived of parental care; graduates of boarding establishments; individuals who have undergone various forms of violence; former prisoners; the unemployed; servicemen who participated in wars and military conflicts and their family; internally displaced persons; mature and old alone. Described the basic fundamentals of social support, analyzed its content. Specified and described the goals, functions, characteristics of social support of various categories of persons in the process of their social rehabilitation. Analyzes the types of social support and their features. Listed social services (information, socio-psychological, socio-pedagogical, socio-medical, socio-economic, legal), which are provided to individuals during their social rehabilitation. Substantiates the idea that social support plays a key role in the process of social rehabilitation of the person. Found ways to optimize the social support of different categories of persons in modern Ukraine. Defined the prospects of scientific research in a specified area.

Key words: difficult life circumstances, social security, social rehabilitation, social support.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Поліщук В. А.

УДК 159.922.763

В. О. Олійник

ПСИХО-СОЦІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ, СХИЛЬНИХ ДО ЖОРСТОКОЇ ПОВЕДІНКИ

Сучасний етап розвитку української держави характеризується нестабільністю, фінансово-економічною кризою, дестабілізацією політики, занепадом соціального життя, девальвацією ідеологічних, культурних, духовних цінностей, а також військовими подіями, що відбуваються на сході нашої країни і демонструють ворожість та агресію на міждержавному рівні, особливо гостро постає проблема активізації

різних форм девіантної поведінки людей, зокрема, феномен учнівської жорстокості. За результатами опитування громадської думки з питань жорстокості та насильства серед дітей у навчально-виховному середовищі школи, яке проводилось у рамках проекту Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні» визначено, що зазнають насильства будь-якого або одночасно декількох видів з боку інших учнів 65% учнів, з них: 45% стали жертвами психологічного насильства, 27% – фізичного, 25% – економічного та 21% сексуального [2, с. 18]. Інший важливий аспект проблеми розкривають дослідження Є. Дубровської, результати якого показали, що близько 60% учнів, які виступали суб'єктом жорстокості або насильства, при байдужості з боку дорослих, невчасному реагуванні або ігноруванні ситуації що склалася – у майбутньому з великою вірогідністю можуть стати злочинцями [5, с. 11]. Тому очевидним вважаємо той факт, що жорстока поведінка учнів основної школи є гострою проблемою сучасної соціальної педагогіки, що детермінує серйозні порушення, які зачіпають усі рівні функціонування соціальної системи, адже травми нанесені у юному віці, окрім безпосередньої дії (фізичні ушкодження, психологічні стреси, психічні порушення, розвиток депресії з почуттям власної неповноцінності, схильності до суїцидів тощо) також призводять до значних та довгострокових негативних наслідків різного характеру, часто змінюючи усе подальше життя учнів та їх соціального оточення.

У цьому контексті зростають вимоги до дослідження природи та факторів жорстокості учнів основної школи, зокрема, психо-соціальних характеристик зазначеної категорії учнів.

Аналіз філософської, психологічної, педагогічної, соціально-педагогічної літератури з проблеми профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи показав, що її досліджено в різних аспектах: теоретичні концепції феномену жорстокості підлітків вивчали Д. Ельконін, Г. Паренс, Н. Хіменл, С. Холл та ін.; загальноосвітній навчальний заклад, як соціальний інститут виховання розглядали Т. Алексеєнко, Р. Вайнола, А. Капська, Ж. Петрочко та ін.; соціально-виховний потенціал закладів освіти досліджували О. Безпалько, С. Грищенко, Л. Завадська, В. Мудрик, Л. Нікітіна; різні класифікації девіантної поведінки учнівської молоді розглянуто у працях А. Капської, А. Макаренко, В. Оржеховської, В. Сухомлинського, та ін. Водночас, потребують визначення психо-соціальні характеристики учнів основної школи схильних до жорстокої поведінки, як необхідної передумови соціально-педагогічної профілактики зазначеного негативного феномену.

Мета статті – скласти психо-соціальний портрет учнів основної школи, які схильні до жорстокої поведінки.

У процесі онтогенезу людини важливим є етап її активного психо-соціального становлення, як особистості – це підлітковий вік, який співпадає з часом навчання в основній школі. Цей період є перехідним від дитинства до юності і характеризується загальним піднесенням

життєдіяльності та глибокою перебудовою всього організму учнів. Під впливом різких змін фізіологічного, психологічного та гормонального фонів, відбувається деформація життєвих орієнтирів та загального світогляду підлітків, що впливає на їх поведінку та відносини з оточуючими, які часто носять деструктивний характер і потребують соціально-педагогічного контролю та допомоги.

Згідно із законодавством України, учні основної школи – це діти віком від 10 (11) – 14 (15) років, які навчаються у 5-9 класах і здобувають базову загальну середню освіту, яка є фундаментом загальноосвітньої підготовки школярів, формує в них готовність до вибору і реалізації форми подальшого одержання освіти та профілю навчання. На цьому етапі у загальноосвітніх навчальних закладах для учнів створюються умови, сприяючі самостійному, більш глибокому вивченню окремих предметів, що мають важливе значення у подальшому виборі навчального закладу старшої школи (ліцею, гімназії, професійно-технічного училища, навчального закладу I–II рівня акредитації тощо) [5, с. 8].

Н. Крупська характеризує учнів основної школи психологією напів-дитини – напів-дорослого: «у своєму розвитку вони вже «відійшли» від дітей, але ще «не пристали» до дорослих. Період надзвичайно складний як для самих учнів, так і для оточуючих їх людей» [4, с. 384]. Аналіз ідей О. Бовть, Є. Глущенко, Г. Киричука показали, що найгостріше проблема жорстокої поведінки постає саме у підлітковому віці через те, що відбувається перехід до нового етапу розвитку особистості. У цей період часто можна помітити нічим не вмотивовані реакції учнів основної школи на незначні, але справедливі зауваження тих, хто їх оточує. Тому визначення вікових психо-соціальних особливостей учнів основної школи, що провокують виникнення жорстокої поведінки є дійсно необхідним.

С. Холл уперше описав вік учнів основної школи, як період стресів, переживань, конфліктів, сформулював уявлення про його перехідність – «це час бурі і натиску» з такими змістовно-негативними характеристиками як: важковиховуваність, конфліктність, емоційна нестійкість [10, с. 131]. Тому навчання в основній школі – складний та нестабільний етап життя учнів, під час якого у їхній поведінці можуть виникати негативні прояви будь-якого характеру, включаючи агресивність та жорстокість, адже погляди і цінності учнів ще не є стійкими та сформованими.

У психологічному словнику складні психо-вікові особливості учнів основної школи пояснюються їх анатомо-фізіологічним періодом пубертата, тобто статевим дозріванням, якому характерна емоційна нестабільність, що пов'язана з перебудовою усєї гормональної системи, загальними процесами збудження і гальмування; нервова система не в змозі витримувати великі, тривалі навантаження. Статеве дозрівання призводить до неусвідомленого та неконтрольованого фізичного

рефлексу, що викликає переживання пов'язані із зазначеними фізіологічними процесами [7, с. 39].

З. Фройд та А. Фройд також стверджували, що підлітковий вік співвідноситься зі стадією статевого дозрівання, зростанням сексуальної енергії, яка є передумовою порушення рівноваги та узгодженості між структурами особистості. Зміни, що відбуваються в поведінці та розвитку особистості учнів основної школи, автори пов'язували із процесом статевого дозрівання і проблемами, що можуть виникнути у цей період [8, с. 214]. Тому важливим вважаємо урахування пубертатних особливостей учнів основної школи у процесі соціально-педагогічної діагностики причин їх жорстокої поведінки.

На думку Г. Паренса, підлітковий вік, у якому перебувають учні основної школи, є важливим фактором формування жорстокості саме через наявність специфічних вікових особливостей біологічного й психологічного характеру. На біологічному рівні в учня основної школи відбувається статево дозрівання (він стає непосидючим, неврівноваженим, схильним до образ, плаксивим, інколи не розуміє свого стану і це його дратує); фізичні непропорційні зміни тіла викликають переживання, можуть породжувати комплекси (свою недосконалість підліток намагається замаскувати показною розв'язністю, безпечністю, грубістю). На психологічному ж рівні однією з найбільш важливих змін є виникнення почуття дорослості, яке виявляється у манерах, зовнішньому вигляді, прагненні до самостійності, тому стикаючись з нерозумінням з боку старшого покоління, підліток йде на конфлікт і може агресивно відстоювати свою зрілість [6, с. 43]. Отже, у підлітковому віці учні основної школи переживають важкий період змін у всіх сферах своєї життєдіяльності, що може спровокувати їх до негативного виявлення емоцій.

М. Галагузова та Г. Штинова, досліджуючи природу жорстокої поведінки учнів основної школи, виокремлюють біологічні фактори, серед яких: генетичні (діти з відставанням у розвитку, з дефектами мови, зору, слуху, з нервовими та фізичними зрушеннями); фізіологічні (зовнішній непривабливий вигляд, що викликає негативізм у оточуючих), психофізіологічні (хімічні або радіаційні забруднення навколишнього середовища) [11, с. 37]. Вважаємо, що зазначені фактори об'єднані твердженням того, що жорстокість може являти собою вроджену інстинктивну форму поведінки, тому будь-які зміни в оточуючому середовищі учнів основної школи не здатні запобігти прояву жорстокості, а лише послабити її.

А. Капська, вивчаючи проблеми важковиховуваних підлітків, до вікових психофізіологічних передумов ризикової та асоціальної поведінки, проявом якої безпосередньо є жорстока поведінка учнів основної школи, відносить такі явища в організмі, психіці і взаємостосунках підлітка як: прискорений фізіологічний розвиток у період статевого дозрівання; нерівномірність роботи серцево-судинної,

клітково-м'язової систем; дисбаланс фізичного і психічного самопочуття; гормональні сплески, викликані підвищеною активністю ендокринної системи у в пубертатний період, що проявляється у посиленій збудливості, емоційній нестійкості, неадекватних емоційних реакціях, непередбачених настроях [3, с. 113].

Р. Бернс у поведінці учнів основної школи вбачав дещо парадоксальне: «очевидний негативізм часто може комбінуватись (або поєднуватись) з явною конформністю, а прагнення до автономності та незалежності – з проханнями про допомогу, пораду» [5, с. 24]. Тому несформованість та нестабільність думок та дій підлітків може спричинити формування в учнів основної школи негативних проявів поведінки.

Н. Хіменл характеризував підлітковий вік – як «період вікової кризи, яка полягає у задоволенні підлітком потреби в самопізнанні та самоствердженні через боротьбу за незалежність у відносно безпечних умовах, що не набуває крайніх форм, при цьому кризові симптоми – це епізодичні явища, інтенсивність і способи вираження яких є різними. Особливості прояву і перебігу підліткової кризи визначаються конкретними соціальними умовами, положенням учня в світі дорослих» [9, с. 7]. Тому важливими факторами формування жорстокості учнів основної школи є оточуюче середовище та соціальний статус дитини у соціумі, які ми розглянемо далі.

Отже, період навчання в основній школі – це критичний етап у житті учнів, який характеризується різкими змінами на біологічному, фізіологічному, психічному та психологічному рівнях. Як показав аналіз наукової літератури, на формування жорстокої поведінки учнів основної школи, перш за все, впливають притаманні цьому віку природні особливості їх характеру та темпераменту (збудливість, емоційність, нестійкість, що часто породжують дратівливість, агресію, гнів, жорстокість), проблеми пубертатного періоду, пошук шляхів виходу власним внутрішнім напруженням та переживанням, відчуття необхідності захистити себе, задовольнити власні потреби у певній ситуації, через що учні виступають учасниками бійок, сварок, інших конфліктних ситуацій, і тому важливим й необхідним є вчасне виявлення фізіологічних, психо-соціальних особливостей учнів основної школи, схильних до проявів жорстокості у поведінці, а також комплексна та систематизована соціально-педагогічна профілактика зазначених негативних явищ в учнівському середовищі.

Список використаної літератури

1. Бовть О. Б. Проблеми психологічної діагностики агресивної поведінки дітей та підлітків / О. Б. Бовть // Педагогіка і психологія. – 1997. – №3 – С. 22. **2. Державна** доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2002 року. – К., 2003 – 33 с. **3. Капська А. Й.** Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи: [навч. посібник] /

А. Й. Капська. – К. : Науковий світ, 2001. – 248 с. **4. Крупская Н. К.** Избранные педагогические произведения / Ред. коллег.: И. А. Каиров (гл. ред.), Н. К. Гончаров и Н. А. Константинов. – М. : Академия пед. наук РСФСР, 1955. – 868 с. **5. Насильство** в школі: аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні / Дубровська Є., Ясеновська М., Алексеєнко М. – К. : ВГО «Жіночий консорціум України», 2009 – 34 с. **6. Паренс Г.** Агрессия наших детей / Пер. с англ. Л. Г. Герцик, А. В. Решетникова. – М. : Форум, 1997. – 160 с. **7. Психологический** лексикон : энциклопедический словарь : в 6 т. – Т. «Психология развития» / ред.-сост. Л. А. Карпенко; под общ. ред. А. В. Петровского. – М. : ПЕР СЭ, 2005. – С. 125–126. **8. Фрейд З.** Избранное / З. Фрейд, А. Фрейд. – М. : АСТ ЛТД, 1998. – 448 с. **9. Хімелн Н.** Становлення самосвідомості підлітка: почуття дорослості, самоствердження, самооцінка / Н. Хімелн // Психолог. – 2007. – № 25-27. – С. 7–11. **10. Холл С.** Подростковый возраст: психология и связь с физиологией, антропологией, социологией, полом, преступностью, религией и образованием / С. Холл. – М. : Либроком, 2013. – 450 с. **11. Штинова Г. Н.** Социальная педагогика : учебник для студ. вузов, обуч. по спец. «Социальная педагогика» / Штинова Г. Н., Галагузова М. А., Галагузова Ю. Н. ; под общ. ред. М. А. Галагузовой. – М. : ВЛАДОС, 2008. – 447 с.

Олійник В. О. Психосоціальна характеристика учнів основної школи, схильних до жорстокої поведінки

Дана стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасного суспільства – жорстокій поведінці учнів основної школи. Автором проаналізовано зарубіжні та вітчизняні дослідження з проблеми жорстокості у підлітковому віці, виокремлено специфічні вікові, психологічні та соціальні детермінанти жорстокої поведінки учнів основної школи.

Період навчання в основній школі автор визначає, як критичний етап у житті учнів, що характеризується різкими змінами на біологічному, фізіологічному, психічному та психологічному рівнях і потребує соціально-педагогічного контролю та підтримки.

Ключові слова: підлітки, жорстокість, жорстока поведінка учнів основної школи.

Олейник В. А. Психосоциальная характеристика учащихся основной школы, склонных к жестокому поведению

Данная статья посвящена одной из актуальных проблем современного общества – жестокому поведению учащихся основной школы. Автором проанализированы зарубежные и отечественные исследования по проблеме жестокости в подростковом возрасте, выделены специфические возрастные, психологические и социальные детерминанты жестокому поведению учащихся основной школы.

Период обучения в основной школе автор определяет, как критический этап в жизни учеников, характеризующееся резкими изменениями на биологическом, физиологическом, психическом и психологическом уровнях, который требует социально-педагогического контроля и поддержки.

Ключевые слова: подростки, жестокость, жестокое обращение учащихся основной школы.

Oliinyk V. Psycho-social Characteristics of Secondary School Pupils Prone to Violent Behavior

The paper examines the problem of violent behavior secondary school pupils, review, analysis, generalization the scientific literature about psychological and social characteristics adolescent. The author considers meaningful and described concept „adolescent”, „violent behavior”, „violent behavior secondary school pupils”, etc.

Today appeal to this topic is primarily due to the current stage of development of the Ukrainian state, which is characterized by instability, financial and economic crisis, destabilization policy, the decline of social life, the devaluation of ideological, cultural and spiritual values and military events taking place in the east of the country and demonstrate hostility and aggression at the international level, particularly acute activating different forms of deviant behavior, including the phenomenon of student violence.

The relevance of prevention of violent behavior of secondary school pupils due to its ability to develop and transformation in stable personal characteristics, which reduces the possibilities of socialization and full realization of personal potential. The need to study adolescent aggression is defined as age specific because this age is characterized by complex biological, psychological and social changes.

Key words: adolescent, violent, violent behavior of secondary school pupils, psychological and social characteristics adolescent.

Стаття надійшла до редакції 03.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Рижанова А. О.

УДК 378.37:316.614

С. В. Сечка

**ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
У ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ТА ОБ'ЄДНАННЯХ**

В умовах реформування усіх ланок українського суспільства вивчення проблем соціалізації студентської молоді має важливе